

Dr. sc. Ivan Milotić*

Dr. sc. Ivana Jaramaz Reskušić**

POVREDA SVETIH SLIKA I HULJENJE U VRSARSKOJ PRAVNOJ ZBIRCI

Premda je huljenje ili blasfemija najbolje poznato iz partikularnih pravnih režima srednjovjekovne i novovjekovne kršćanske Europe, kao pravni institut izvorno je oblikovano u Justinijanovu pravu, a njegova je primjena bila je uvjetovana ispunjenjem precizno određenih pretpostavaka. To je institut evanđeoske i kanonske provenijencije, a u Justinijanovu je pravu izrastao u svjetovni i javnopravni, delictum publicum. Kao dio opće pravne tradicije u srednjemu je vijeku posvuda prihvaćen u partikularnim statutarim režimima. U ovome članku analizira se huljenje u Vrsarskoj grofoviji, kao omalenu ozemlju koje je stoljećima neprekidno bilo pod vlašću porečkoga biskupa i imalo status crkvene grofovije. Osim huljenja kao općeg crimen, koji se sastoji u verbalnoj pogrdi božanskih i svetačkih osoba, grofovijski je pravni poredak regulirao posebno i realni (opredmećeni) oblik – povredu svetih slika, koja se u statutarim uređenjima inače pojavljuje iznimno rijetko. Upravo je povreda svetih slika regulirana statutarim pravilima Vrsarske grofovije predmet analize izložene u ovome članku, a pritom se propituje kontekst njezina uređenja baš u crkvenoj grofoviji te se određuje pravna narav kao delictum speciale u odnosu prema huljenju.

Ključne riječi: Vrsarska grofovija, huljenje, blasfemija, povreda svetih slika, rimsko pravo, statutarno pravo, porečki biskup

* Redoviti profesor, Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet; ivan.milotic@pravo.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6766-8609>

** Redovita profesorica u trajnom izboru, Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet; ivana.jaramaz.reskusic@pravo.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4005-4030>

1. UVOD

Srednjovjekovni je svijet obilježen postojanjem brojnih teritorijalno-političkih cjelina koje se sa suvremenog gledišta mogu opisati i pravno kvalificirati jedino kao tvorevine *sui generis*. Teritorijalna rascjepkanost tadašnje Europe uvjetovala je nastanak brojnih prostorno ograničenih cjelina s vlastitim (u većoj ili manjoj mjeri samosvojnim) pravnim poredcima, koji su u svakome pogledu bili partikularni, a počesto i neponovljivi i unikatni zbog specifičnih mjesnih prilika, pa suvremenu promatraču teško pojmljivi i shvatljivi. Otežanom sagledavanju i vrednovanju pridonose i činjenice da su njihovi pravni poredci i regulacije nastajali kazuistički, da su se prevladavajuće temeljili na *statutum locale* te mjesnim *consuetudines*, i, naposljetku, da njihova pravna pravila ponajčešće nisu bila kodificirana.

Jedna od takvih teritorijalno-političkih cjelina bila je i Vrsarska grofovija, omaleno ozemlje na zapadnoj obali Istre površine 15,96 km², na kojemu je neprekidno od srednjega vijeka (a vjerojatno još od kasne antike, odnosno VI. stoljeća) pa sve do 1778. godine svu svjetovnu vlast imao porečki biskup.¹ Kao vrhovni zakonodavac (ujedno i feudalac) te titular *plenum ius*, za nju je izdavao *statuta*, koja su očuvana u zbirci tiskanoj 1609. godine u Udinama,² s tim da je njihov određeni broj očuvan pojedinačno u zasebnim ispravama te, napokon, u prijepisu zbirke *Statuti d'Orsara* iz 1768. godine,³ koji se čuva u Dijecezanskom arhivu u Poreču. U njemu su prikupljena sva ili barem većina biskupovih *statuta*. Neovisno o vremenu kada su ta *statuta* izdana ili prikupljena u zbirku ili u Vrsaru izrađen njezin prijepis, podrijetlo im je nedvojbeno srednjovjekovno, pri čemu se u njima ogledaju snažni pravni trendovi prihvatanja onovremenih univerzalnih pravnih tradicija – rimskoga prava i njegove primjene u srednjovjekovlju, kao i općega kanonskoga prava, koje se postupno izgrađivalo kazuistički, zatim pozivanjem na saborske spise i papinske dekretale, ali i zahvaljujući studiranju kanonskoga prava na europskim srednjovjekovnim sveučilištima.⁴

¹ Milotić, I., *Uredbe i naredbe za obdržavanje u Kaštelu Vrsar i njegovu kotaru*, Vrsar, 2017, str. 7–14, 51–60, 65–76.

² *Statuti, et ordini da osseruarsi nel Castello di Orsera, & suo contado, ordinati dall'illustrissimo, & reuerendissimo vescouo di Parenzo, conte, & signor de ditto luoco*, Udine, Pietro Lorio, 1609.

³ *Statuti et ordini da osservarsi nel Castello d'Orsera e Contado ordinati dall'Illustrissimo e Reverendissimo Vescovo di Parenzo Conte e Signor di detto Luoco Monsignor Leonardo Tritonio L'anno MDCVIII (1609)*. Biskupijski arhiv u Poreču, zbirka statuta, Statut Vrsara, 1609. (prijepis iz 1768. godine). Vidjeti i: Budicin, M., *Statuti, et ordini da osseruarsi nel castello di Orsera et suo contado*, *Atti del Centro di ricerche storiche – Rovigno*, vol. 13, 1982–1983, str. 237–271.

⁴ Van de Wiel, C., *History of Canon Law*, Louvain, 1991, str. 95–115; Duggan, A. J., *Conciliar Law 1123–1215: The Legislation of Four Lateran Councils*, u: Hartmann, W., Pennington, K.

Premda je porečki biskup izdavanjem *statuta* kao vlastita prava stvarao prived da upravo on kao vlastodržac oblikuje posve autonoman, partikularan, samonikao i samosvojan grofovijski pravni poredak, za Vrsarsku je grofoviju kao pravna pravila u većoj mjeri kodificirao sadržaj koji je u suštini (institucijski) otprije bio dobro poznat. U tome se smislu u Vrsarskoj grofoviji jasno može pratiti trend prema kojemu se institucijski odjeci tih dviju univerzalnih pravnih tradicija – rimske i kanonske – u lokalnim okvirima kodificiraju kao zasebna pravila, mjerodavna u statutarnom području za grofoviju, te se predstavljaju kao svojevrсни *novum* i *statutum locale*, odnosno kao čisto svjetovna *statuta*. Pritom se u njihovu oblikovanju biskup oslanjao dominantno na srednjovjekovno kanonsko pravo, a ponešto i na *ius civile* (ponajviše na pokršćanjeno rimsko postklasično pravo), i to tako da je kao uzor koristio pojedine institute poznate na univerzalnoj razini, koje bi zatim prilagođene prenosio u vrsarski poredak učinivši ih time autohtono vrsarskima i barem formalnopravno svjetovnima. Tako bi neki izvorno kanonski ili rimski pravni institut, uz određene manje izmjene i mjesno uvjetovane prilagodbe, postajao svjetovni institut jedne specifične općine, uređen njezinim statutarnim pravom.⁵ Sukladno tome pravni poredak Vrsarske grofovije pruža neposredan, cjelovit i autentičan te nadalje stoljećima kontinuirani uvid u društveno-pravni fenomen svojevršne lokalizacije i partikularizacije instituta dviju onovremenih univerzalnih pravnih tradicija.

Takva stvarnost ne odgovara formalnome prividu koji je porečki biskup u vrsarskoj pravnoj zbirci izrijeckom naglasio deklaratornim odbacivanjem primjene kanonskoga prava i *ius commune*, ali i svakoga drugog uzora koji proistječe iz kakva izvanjskoga pravnog poretka. Naime, formalnopravno gledajući, u svim pitanjima koja su uređena u vrsarskim *statuta* nije se smjelo primjenjivati *ius commune* ni bilo kakav drugi pravni supstrat, čak ni mjesno običajno pravo: *Izjavljuje se, među ostalim, da se u svakoj kaznenoj odredbi, iako je spomenut muški spol, podrazumijeva i ženski, te glede svakoga slučaja koji je uređen u ovim uredbama treba odbaciti opće pravo, ali i sve ono što bi određivalo drugačije.*⁶ Međutim, pravna je stvarnost stubokom različita, jer

(ur.), *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234: From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*, Washington D. C., 2008, str. 318–366; García y García, A., *The fourth Lateran Council and the Canonists*, *ibid.*, str. 367–378; Brundage, J. A., „The Teaching and Study of Canon Law in the Law Schools“, *ibid.*, str. 98–121; García y García, A., *The Faculties of Law*, u: De Ridder Symoens, H. (ur.), *A History of the University in Europe*, Cambridge, 1992, 399–400; Bellomo, M., *Saggio sull'università nell'età del diritto comune*, Rim, 1992, str. 223–224.

⁵ Jaramaz Reskušić, I.; Milotić, I., *Crimina protiv spolnog morala u vrsarskoj pravnoj zbirci*. Kanonska narav i rimski uzori (kanonska pravila kao izvor statutarnog prava), *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* (Zagreb), vol. 28, br. 1, 2021, str. 155.

⁶ *Dichiarando in oltre, che in qualsivoglia statuto penale sotto genere maschino, intendiamo di comprendere ancora il femminile, ed inqualun[que] caso viene disposto nelli presenti statuti, debba cessare il Jus commune, acorche da quello venisse disposto in*

samu suštinu i prevladavajući normativni supstrat u bitnome čine upravo načela, koncepti i instituti onovremene opće pravne tradicije.⁷

Budući da vrsarska pravna zbirka, osim *Parte civile*,⁸ sadržava i *Parte criminale* – koncipiran kao opsežan i iscrpno razrađen katalog tadašnjih *crimina* – ona pruža uvid ne samo u kaznena djela (njihovu hijerarhiju, činjenične opise, ali i pravni te vrijednosni stav prema njima) nego i u kaznenu politiku jedne crkvene tvorevine, koja, dakako, nije bila samosvojno vrsarska ili biskupova, nego je zapravo kanonska te odražava stavove općega kanonskoga prava, točnije onovremene opće Crkve, prema određenim *crimina*. A budući da je Vrsarska grofovija zapravo bila crkvena grofovija, u kojoj je nositelj svjetovne vlasti bio porečki biskup (njezin grof i feudalac), posebno je zanimljivo uređenje *crimina* koja su bila usmjerena protiv katoličke vjere ili pojedinih njezinih odrednica i prepoznatljivih obilježja. Apriorno se stoga može očekivati da će pristup pravnom uređenju, odnosno normativnoj razradi i kažnjavanju, takvih *crimina* u Vrsarskoj grofoviji biti posve drugačiji negoli u teritorijalno-političkim cjelinama koje nisu bile crkvene provenijencije te u kojima je vlastodržac bio laik.

U tome smislu, uvažavajući crkvenu provenijenciju i kanonsku posebnost Vrsarske grofovije, predmet je analize u ovome članku upravo *crimen* povrede svetih slika (i poduzimanje nedostojnih radnji prema tim predmetima), promatran u poveznici s huljenjem, odnosno blasfemijom. Cilj je autorâ u ovome radu propitati uređenje tih *crimina*, ali i analizirati razloge baš takva uređenja i korelaciju s blasfemijom te naposljetku utvrditi utjecaje onovremenih univerzalnih pravnih tradicija (rimске i kanonske) na oblikovanje njihova uređenja u Vrsarskoj grofoviji. Pritom autori neće pružiti cjelovit osvrt na glavni pravni izvor – vrsarsku pravnu zbirku, odnosno njezin kazneni dio (*Parte criminale*),

contrario. Rubrica 67, *Conclusione delli Statuti d'Orsara*. Prijevod prema: Uredbe, *op. cit.* u bilj. 1, str. 491 (prijepis), 574 (prijevod).

⁷ Za taj fenomen upućuje se na: Povoio, C., *Liturgies of Violence: Social Control and Power Relationships in the Republic of Venice between 16th and 18th Centuries*, u: Dursteler, E. R. (ur.), *A Companion to Venetian History, 1400–1797*, Leiden, 2013, str. 518, 534; Knapton, M., *The Terraferma State*, Dursteler, E. R. (ur.), *A Companion to Venetian History, 1400–1797*, Leiden, 2013, str. 98; Hespanha, A. E., *Introduzione alla storia del diritto europeo*, Bolonja, 2003, str. 67–85.

⁸ Zbirka je u smislu normativne odrednice dvodijelna. Između uvoda (*Proemio*) i zaključnih odredaba (*Conclusione delli Statuti d'Orsara*), koji dijelovi nemaju normativan, već deskriptivan sadržaj, nalaze se dvije velike normativne cjeline: prva, naslovljena Građanski dio (*Parte civile*), i druga – Kazneni dio (*Parte criminale*). Jaramaz Reskušić, I.; Milotić, I., *op. cit.* u bilj. 5, str. 158. Premda se *Parte civile* opravdano može prevesti doslovno kao *Građanski dio*, valja istaknuti da su i u tome dijelu pravna pravila prevladavajuće javnopravne naravi, što je bilo inherentno cjelokupnom srednjovjekovnom pravu, jer je autonomija pojedinčeve volje bila nepoznata, kao što je u općinskom i zajedničarskom kontekstu nepoznat i koncept subjektiviteta individuuma kao ljudskoga bića, pa samim time i pravna relevantnost izjave volje koju on daje.

jer su to već učinili u ranijemu članku objavljenom u ovom časopisu, na koji ovdje upućuju.⁹

2. MJESTO UREĐENJA POVREDE SVETIH SLIKA U VRSARSKOJ PRAVNOJ ZBIRCI

Parte criminale vrsarske pravne zbirke čini skup od 66 odjeljaka (rubrika), koji sadrže uređenje pojedinog kaznenog djela ili razradu njegove kaznenopravne posljedice. U prvih šest odjeljaka propisana su sljedeća *crimina*: (1) O huljenju; (2) O udaranju Božjih slika, onih Blažene Djevice ili svetaca, i nedostojnim radnjama s obzirom na njih; (3) O prethodno rečenim zločinima, huljenju, nedostojnim činima svatko je obavezan podnijeti obavijest; (4) O obdržavanju blagdana; (5) O veleizdaji njegova veličanstva; (6) O pobuni i ustanaku.¹⁰ Dakle, već u drugom odjeljku (*rubrica 2*) *Parte criminale*, neposredno nakon regulacije kaznenog djela huljenja (blasfemije), uređuje se *crimen* koji se sastoji bilo u fizičkom napadu na svete slike bilo u poduzimanju drugih nedostojnih radnji prema njima. Budući da treći odjeljak (*rubrica 3*) sadrži odredbe koje se odnose na huljenje i na povrede svetih slika, posebice pravilo o općoj obvezi da se o tim kaznenim djelima hitno podnese prijava mjerodavnom organu, nedvojbeno proizlazi da je riječ o međusobno usko povezanim *crimina*, odnosno kaznenim materijama. Osim toga valja istaknuti da treći odjeljak spominje i *moći*, tj. relikvije, prema kojima može biti usmjereno kako kazneno djelo huljenja tako i realna povreda, čime se proširuje doseg tih dviju inkriminacija s obzirom na njihov objekt.

U nastavku se izlaže tekst drugog i trećeg odjeljka:

O udaranju Božjih slika, onih Blažene Djevice ili svetaca, i nedostojnim radnjama s obzirom na njih

Odjeljak 2.

*Bude li netko tako odvažan i u toj mjeri obuzet đavoljim duhom da se drzne udariti, kaljati ili izobličiti neku Božju sliku ili onu Blažene Djevice ili Raspela koje je bilo gdje postavljeno, ili učini kakav pokret ili nedostojnu i neprimjerenu radnju s obzirom na pojedinu od njih ili s obzirom na sliku svetaca, naređujemo da mu se odsiječe ruka koja mu je poslužila kao prikladno sredstvo da poćini tu suludu opaćinu, i to povrh toga što će zbog toga biti osuđen i na kaznu koju proizvoljno odredimo.*¹¹

⁹ Jaramaz Reskušić, I.; Milotić, I., *op. cit.* u bilj. 5, str. 156–161.

¹⁰ *Ibid.*, str. 162–163.

¹¹ *Della percussione dell'Imagini di Dio, o della B(eata) V(ergine), o de Santi, et attioni indicenti verso di quelle*

O prethodno rečenim zločinima, huljenju, nedostojnim činima svatko je obvezan podnijeti obavijest

Odjeljak 3.

Kako bi se posve uklonio svaki pristup moćima i kako se u kakvim prilikama nitko ne bi drznuo ni pomisliti ni počinuti neki od prethodno rečenih zločina, određujemo i naređujemo da svatko (osim otac i sin jedan drugoga) tko će biti prisutan počinjenju ovih zločina ima obvezu u roku od jednoga dana to dojaviti u našu kancelariju, pod prijetnjom kazne od 25 škuda ili tri udarca konopom, prema prosudbi.¹²

Sukladno izloženoj strukturi prva četiri odjeljka *Parte criminale* odraz su kršćanske teologije i etike, a njihovo smještanje na početno mjesto u toj pravnoj zbirci neporecivo je znakovito. Takvo pozicioniranje nagovještuje da su to ne samo pravna nego još više temeljna religijska (kršćanska) moralna pravila, odnosno univerzalne kršćanske vrijednosti koje svatko mora poštivati u duhovnom smislu, odnosno kao vjernik, a u Vrsarskoj grofoviji i u laičkom smislu kao podanik porečkoga biskupa, što je njemu – kao i svakome crkvenom vlastodršcu koji ima *plenum ius civile* – bilo od najveće važnosti.¹³ Stoga se takav teološki pogled odražava i na nomotehniku vrsarske zbirke – na raspoređivanje promatranih pravila na najviše mjesto u hijerarhiji normi vrsarske pravne zbirke. U suštini, riječ je o pravilima koja pripadaju općemu kanonskom pravu i koja su stoga, s obzirom na pravnu snagu i načelnu narav, u Vrsaru nadređena partikularnome kanonskom pravu koje stvara porečki biskup te smješta u nadolazećim rubrikama, odnosno hijerarhijski niže.¹⁴ U prvotnoj

Rub(rica) 2:

Se alcuno sara di tanta audatia, e da cosi diabolico spirito indotto, che ardisca percuotere, imbratae, ò deformare alcuna Imagine di Dio, ò vero della B(eata) V(ergine) [B(eata) V(ergine)], o Croce in qualsivoglia luoco posta, ò vero farà qualche gesto, ò attione indegna, et indecente verso alcuna di esse, o contro l'Imagine de Santi · Ordiniammo che li sia troncata la mano, che li sarà stato empio instrumento à commettere il temerario eccesso, oltre l'esser perciò condannato ancora in pena à Noi arbitraria.

Uredbe, *op. cit.* u bilj. 1, str. 471 (prijepis), 537 (prijevod).

¹² *Che nelli delitti sudetti, biastema, attioni in decenti ciascuno sia tenuto denunciare*

Rub(rica) 3.

Per rimuovere afatto ogni adito al potere, ne anco ardire di pensare all'occasioni, nonche al commettere alcuno delli sopradetti debiti · Statuemo, et Ordiniamo, che qualunque (eccetuando il padre, et il figliuolo vicendevolmente) il quale si troverà presente ad alcuno di questi essecrandi delitti, sia tenuto in termine d'un giorno de nunciarlo alla Nostra Cancellaria, sotto pena di scudi 25, ò vero di trè tratti di corda ad arbitrio.

Uredbe, *op. cit.* u bilj. 1, str. 471 (prijepis), 538 (prijevod).

¹³ Jaramaz Reskušić, I.; Milotić, I., *op. cit.* u bilj. 5, str. 163.

¹⁴ Gross, K., *Udžbenik crkvenoga prava Katoličke crkve*, Zagreb, 1930, str. 18–22.

zbirci vrsarskih *statuta* iz 1609. godine (tiskanoj i objavljenj u Udinama) nije postojala struktura, tj. podjela na građanskopravni i kaznenopravni dio, nego su sva *statuta* bila poredana u jedinstveni katalog jedna iza drugih, neovisno o provenijenciji i pravnoj naravi. Međutim, i u toj publikaciji huljenje se nalazi na prvome mjestu, što je posebice znakovito uzme li se u obzir činjenica da se u tom katalogu *crimina* još ne nalazi povreda svetih slika i poduzimanje nedostojnih čina prema njima. Stoga se opravdano može pretpostaviti da je ta povreda bila smatrana kao opredmećeni (realni) oblik huljenja te se od 1609. godine vjerojatno podvodila pod to kazneno djelo, sve dok biskupovim kazuiističkim stvaranjem *statuta* nije bila konfigurirana kao kazneno djelo *per se* te sadržana u prijepisu zbirke *Statuti d'Orsara* iz 1768. godine.¹⁵

S obzirom na njezinu crkvenu narav i dijecezansku provenijenciju dodatno se u Vrsarskoj grofoviji glede statutarnih pravila o povredi svetih slika postavlja pitanje o tome koja se vrijednost doista štiti: temelj grofovijskog političkog poretka i biskupove vlasti kao suverena nad svim podanicima ili samo nad onima koji se nalaze u katoličkoj vjeri, ili ono metafizičko što stoji iza pukoga materijalnog u oštećenoj slici, ili jedan od važnijih oblika pobožnosti u srednjemu i novom vijeku, koji se očitovao u štovanju svetih slika (i relikvija). Odgovor je na to pitanje holistički i isprepleten svim tim odrednicama. Međutim, otvorenom ostaje i mogućnost da se i huljenje i povreda svetih slika kvalificiraju sasvim drugačije: primjerice, kao veleizdaja njegova veličanstva (odjeljak 5)¹⁶ ili kao pobuna i ustanak (odjeljak 6),¹⁷ a glede kojih kaznenih djela kako pozicija u hijerarhiji *crimina* tako i činjenični opis te kažnjavanje nagovješćuju da se njima štite fundamentalni interesi grofovije i čitave društvene zajednice.

Konačno, uzimajući u obzir cjelokupnu strukturu i sadržaj *Parte criminale* vrsarske pravne zbirke, smatramo da se povreda svetih slika ne može podvesti pod odjeljak 19 naslovljen „O povredama nastalima činjenjem“.¹⁸ Naime, u kaznenopravnom smislu tu je riječ o nekvalificiranoj realnoj injuriji (lat. *iniuria realis*), koja se sastoji u protupravnom narušavanju tuđeg tjelesnog integriteta u bilo kakvu obliku (lat. *vulnerare*). Međutim, ona je u vrsarskoj pravnoj zbirci – unatoč zakonodavčevu nastojanju da propisivanjem kažnjavanja lakših zločina i prijestupa djeluje preventivno i time odvratiti adresate od počinjenja njihovih težih oblika – regulirana kao privatna stvar štetnika i oštećenika, uređenjem bliska klasičnoj rimskoj realnoj injuriji koja je *delictum privatum*, a ne publi-

¹⁵ U kodifikaciji iz 1609. uredbom koja sadržava zabranu huljenja otvara se njezin normativni dio, dok se u zbirci čiji prijepis datira u 1768. godinu odjeljkom analogna normativnoga sadržaja otvara kazneni dio; usp. *infra*.

¹⁶ *Della lesa Maestà*.

¹⁷ *Della seditione, e tumulto*.

¹⁸ *Delle ingiurie de fatti*.

cum.¹⁹ S druge strane, povreda svetih slika u Vrsarskoj je grofoviji *delictum publicum* u pravnotehničkom smislu, i to njegov kvalificirani oblik, jer je uperena protiv božanskih osoba i svetačkih likova na slikama. U tome je smislu ona realna blasfemija, kojom se *ipso facto* ugrožavaju kako temelji kanonskog poretka tako i fundamentalne vrijednosti grofovijskog kao političkog sustava.

3. KONTEKSTUALIZACIJA UREĐENJA POVREDE SVETIH SLIKA I ODNOS PREMA HULJENJU

Činjenični opis sadržan u drugom odjeljku *Parte criminale* vrsarske pravne zbirke treba shvatiti kao kvalificirani oblik povrede Boga, Blažene Djevice Marije, raspela i svetaca. S onovremenog teološkoga gledišta riječ je o djelu zloga (đavolskoj pobudi). Za razliku od huljenja, koje predstavlja povredu počinjenu riječima – svojevrsnu verbalnu injuriju, u slučaju povrede svetih slika riječ je o činu fizičkog napada – svojevrsnoj realnoj injuriji. Takvo se fizičko nasrnuće na likove Boga, Blažene Djevice Marije, raspelo i likove svetaca kvalificira kao iznimno težak zločin. Sukladno tome kažnjavanje je vrlo strogo i tegobno, a uz to netipično za omalenu zajednicu poput vrsarske – odsijecanje ruke, na što se nadovezuju dodatne kazne koje proizvoljno odredi porečki biskup. I eksczesnost kazne, koja, dakako, odražava i eksczesnost i kvalificiranost kažnjiva čina, pokazuje da provenijencija takva uređenja nije u vrsarskim okvirima, nego da je riječ o načelnom i konceptualnom pristupu, koji odražava shvaćanje onovremene opće Crkve. Huljenje i fizički napad kao oblici povrede Boga, Blažene Djevice Marije i svetaca trebaju se sagledavati u kontekstu XVII. i XVIII. stoljeća, kada su, zbog raširene nepismenosti, slikovno ili skulpturalno oblikovani likovi Boga, Blažene Djevice Marije i svetaca bili jedini pojmivi i prihvatljivi načini da se stanovništvu predoče najvažnije vjerske istine i crkvena učenja. Ni u kojemu slučaju takve slike ili skulpture nisu bile ukras, trivijalnosti, kulturno dobro i slično. Zbog takvih je predodžaba fizičko nasrnuće na sliku ili kip s likovima Boga, Blažene Djevice Marije i svetaca imalo kudikamo dublje, metafizičko značenje.

Značenje svetih slika i relikvija u društvenoj zajednici i partikularnoj mjesnoj Crkvi u srednjemu vijeku dobro je opisao S. Marković navodeći da se poštovanjem relikvija izražavao jedan od temeljnih oblika pobožnosti. Takvo shvaćanje cjelovito se može primijeniti na srednjovjekovnu i novovjekovnu Vrsarsku grofoviju, ali i na čitav jadranski prostor. Usredotočenošću na svetačke moći, molitvama i zagovorima takvih posrednika pred Bogom pojedinac,

¹⁹ Jaramaz Reskušić, I., Pavičić, M., Iniuria u rimskom pravu, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 18, br. 1, 2011, str. 237–246; Jaramaz Reskušić, I., *Kaznenopravni sustav u antičkom Rimu*, Zagreb, 2003, str. 257–262.

kao i cjelokupna zajednica, osjećali su se sigurnijima, zaštićenijima od raznih opasnosti dramatične svakodnevice. Stjecanje svetinja, posebno onih koje su bile iznimno poštovane, pružalo je zajednici koja bi u tome uspjela vjeru u sigurniju budućnost i sveukupan napredak. Njihova je djelotvornost uvećavana i pripadajućim likovnim prikazima, koji su upotpunjavali rituale, snažili fizički i psihološki te obogaćivali duhovni život vjernika.²⁰

Premda je kriminalizacija huljenja izrazito zamjetna u statutarnom pravu u Istri zbog cjelovite okrenutosti općinskih (čak i mletačkih) zajednica Crkvi, ona se svodi na penalizaciju počinitelja verbalnoga čina pogrdе.²¹ Naime, čak ni u 60. kapitolu staroga *Motovunskog statuta*, koji je u doba nastanka (prije 1271. godine) sigurno bio pod svjetovnom vlašću akvilejskog patrijarha, odnosno crkvenog velikodostojnika – stoga jedini statut s kojim se održivo smiju uspoređivati pravila vrsarske pravne zbirke (*comparare comparanda*)²² – nema naznake realne (fizički opredmećene) povrede bilo slika ili kipova s likovima božanskih osoba, Blažene Djevice Marije i svetaca bilo raspela, kao što je slučaj u pravnoj zbirci vrsarske grofovije.

Huljenje (ili bogohuljenje, grč. *βλασφημία*; crkv. lat. *blasphemia*) pravni je pojam, tj. pravno institucionalizirani koncept, koji se nikako ne smije izjednačavati sa psovkom kao nečim pučkim, laičkim, trivijalnim i nadasve nepravnim, iako su semantički bliski. Pogotovo je pogrešno u prijevodima statutarne pravila huljenje poistovjećivati sa psovkom ili ga tako nazivati, jer psovka može biti samo jedan od javnih oblika huljenja ili samo jedna od odrednica zbog koje se neki čin kvalificira huljenjem. Izvorno je značenje huljenja nezahvalnost,²³ a u kasnijim razradbama – od pokršćanjenoga rimskog

²⁰ Marković, S., Certe reliquie Barske nadbiskupije: izvori i tradicija, *Croatica Christiana Periodica*, vol. 38, br. 73, 2014, str. 35.

²¹ Jelinčić, J., Odredbe istarskih statuta u svezi s poštivanjem Božjih i crkvenih zapovijedi, *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli*, br. 12, 2014, str. 128–132.

²² Milotić, I., *Motovunski statut i Odluke općinskog vijeća Motovuna: prijevod, komentar i studije*, Motovun, 2016, str. 77–89 (predložak), 229–258 (prijevod). Za kapitul br. 60 vidjeti str. 243; Milotić, I., *Motovunski statut i akvilejski patrijarh*, u: Milotić, I. (ur.), *Grčko-rimsko i kanonsko pravo. Temelji pravne kulture Zapada*, Pazin, 2020, str. 113–147; Milotić, D., Milotić, I., *Proces protiv Dilette [1271.]*. U *prožimanju rimskog, kanonskog, običajnog i mletačkog prava*, Pazin – Motovun, 2022, str. 31 i dalje.

²³ Blasfemija se, primjerice, u *Vulgati* spominje 98 puta. Lv 24:11; Lv 24:14; Lv 24:16; Lv 24:23; Nm 16:30; 2Rg 12:14; 2Rg 21:21; 4Rg 19:3; 4Rg 19:6; 4Rg 19:22; 1Par 20:7; 2Par 32:17; 2Par 32:20; Neh 9:18; Neh 9:26; Tob 1:21; Tob 13:16; Job 15:5; Job 34:37; Is 1:4; Is 5:24; Is 37:3; Is 37:4; Is 37:6; Is 37:17; Is 37:23; Is 43:28; Is 48:11; Is 51:7; Is 52:5; Jr 23:17; Ez 5:15; Ez 20:27; Dn 3:96; Dn 14:8; Soph 2:8; Soph 2:10; 1Mcc 7:38; 1Mcc 7:41; 2Mcc 8:4; 2Mcc 9:28; 2Mcc 10:4; 2Mcc 10:35; 2Mcc 12:14; 2Mcc 13:11; 2Mcc 15:24; Mt 9:3; Mt 12:31; Mt 15:19; Mt 26:65; Mt 27:39; Mc 2:7; Mc 3:28; Mc 3:29; Mc 7:22; Mc 14:64; Mc 15:29; Lc 5:21; Lc 12:10; Lc 22:65; Lc 23:39; Jo 10:33; Jo 10:36; Act 6:11; Act 13:45; Act 18:6; Act 19:37; Act 26:11; Rom 2:24; Rom 3:8; Rom 14:16; 1Cor 4:13; 1Cor 10:30; Eph 4:31; Col 3:8; 1Tim 1:13; 1Tim 1:20; 1Tim 6:1;

prava pa kroz čitav srednji i novi vijek – obuhvaćalo je pogrdu Boga, Blažene Djevice Marije i svetaca. Sukladno tome huljenje je u srednjemu vijeku univerzalno kažnjiv čin. Tako dio statutarnih propisa u Istri sadržava izričitu zabranu i propisivanje kazni za hulitelja (u Motovunu, Buzetu, Grožnjanu, Oprtlju), pri čemu izostanak takvih odredaba u drugim statutima ne znači ujedno i izostanak sankcioniranja takva ponašanja jer bi se ono procjenjivalo kao zločin i kažnjavalo prema odredbama kanonskoga prava.²⁴

Prema prvom odjeljku *Parte criminale* vrsarske zbirke u prijepisu izrađenom 1768. godine huljenje je prvenstveno verbalni čin pogrđivanja.

O huljenju

Odjeljak 1.

Kako zločin huljenja predstavlja uvredu neposredno usmjerenu protiv Božjega Veličanstva, želimo, kako je pravično i primjereno, prije svake druge stvari odgovarajućim pravnim sredstvom postići da takvo pribjegavanje opaćini nema uporište ili mjesto u bilo koje vrijeme u budućnosti u ovome našem kotaru.

*Određujemo da svatko, neovisno o tome kakva je statusa, stupnja i stanja, tko se drzne bilo kakvom psovkom huliti ime Božje ili Blažene Djevice Marije za prvi put podliježe kazni od tri udarca konopom, za drugi put – povrh prethodno rečene kazne – potpada pod kaznu od pedeset škuda, a za treći put podliježe kazni odsijecanja jezika ili odašiljanja na galiju, prema našoj prosudbi.*²⁵

Pritom valja napomenuti da je ta odredba 1609. godine, kada je prvi put bila objavljena i tiskana zbirka vrsarskoga prava, glede izričaja i kažnjavanja počinitelja glasila ponešto drugačije, ali u bitnome je imala istovjetan sadržaj i cilj:

1Tim 6:4; 2Tim 3:2; Tit 2:5; Tit 3:2; Jac 2:7; 1Ptr 4:4; 2Ptr 2:2; 2Ptr 2:10; 2Ptr 2:12; Jud 1:8; Jud 1:9; Jud 1:10; Apc 2:9; Apc 13:1; Apc 13:5; Apc 13:6; Apc 16:9; Apc 16:11; Apc 16:21; Apc 17:3.

²⁴ Uredbe, *op. cit.* u bilj. 1, str. 537.

²⁵ *Della Biastema*

Rub(rica) 1:

Essendo il delitto dela Biastema un'offesa immediatamente diretta contro la Maiestà di Dio, e Noi perciò Volendo come è giusto, e conveniente prima d'ogn'altra cosa con opportuno rimedio provvedere, che tale essecrabil vitio non abbi sede, ne luoco in qualsivoglia tempo per l'avenire in questo Nostro Contado.

Statuemo, che chiunque di che stato, grado, e conditione sisia con qualsivoglia Biastema atroce ardirà biastemare il Nome di Dio, o della B(eata) V(ergine) per la prima volta incora in pena di trè tratti di corda, e per la seconda oltre le sudetta pena incorra in pena di scudi 50, et per la terza volta s'intenderla incorso in pena della perforatione della lingua, ò vero della Galera ad arbitrio Nostro.

Uredbe, *op. cit.* u bilj. 1, str. 471 (prijepis), 537 (prijevod).

Huljenje

*1. Neovisno o tome kakva je netko statusa, stupnja, stanja ili spola, nitko neka se ne drzne ni u javnosti ni privatno ni na bilo kakav način huliti Pre-sveto Ime Božje, ime Blažene Djevice i svetaca pod prijetnjom kazne da mu se odsiječe jezik, da bude tri mjeseca utamničen i dvije godine izgnan iz ovoga Kaštela i područja, bez nade da će dobiti ikakvu milost.*²⁶

Međutim, između 1609. i 1768. godine porečki je biskup – iz neodređenog razloga i u nepoznatom kontekstu – donio *statutum* u kojemu posebno kazneno razrađuje faktične (fizički opredmećene) povrede svetih slika formuliravši to kao zaseban *crimen*, koji u hijerarhiji kažnjivih djela pozicionira neposredno iza huljenja. Kad se zna da su se pravila u Vrsaru donosila *a casu ad casum*, moglo bi se pretpostaviti da se dogodio kakav slučaj oskrvnuća svetih slika ili sličnih predmeta koji je mogao isprovocirati biskupovu normativnu reakciju. Jednako je moguće i da je biskup samoinicijativno, jer je bila riječ o crkvenoj teritorijalno-političkoj tvorevini, odlučio uzakoniti takvo specijalno, strogo te u statutarim okvirima rijetko (neobično) pravilo ne želeći pritom da se slučajeve takvih fizičkih napada i povreda podvode pod huljenje kao verbalnu injuriju Boga, Majke Božje i svetaca.

Budući da su drugi, kao i treći, odjeljak *Parte criminale* vrsarske zbirke nomotehnički na visokoj razini – uz uporabu tehničkih naziva i izričaja, precizno i jasno određenog sadržaja te strukture, opravdano se može pretpostaviti da nije bila riječ o pravilu koje je osmislio i tako vješto *ad hoc* izrazio porečki biskup, to više uzme li se u obzir činjenica da u statutarom pravu u Istri nije postojao takav uzor ili predložak. Naime, riječ je o takvu uređenju koje je naočigled kanonske provenijencije te je vjerojatno preuzeto iz općega kanonskoga prava bez suvišnih prilagodbi.

Huljenje i povrede svetih slika kriminalizirani su u Vrsarskoj grofoviji ne samo na pravno kvalificirani način nego i uporabom specifičnih, strogih, čak i teških riječi, koje često prelaze okvire prava, pa više pripadaju s jedne strane kršćanskoj teologiji, moralu, etici i vrijednosnom sudu, a s druge strane mješnoj etnologiji i folkloristici. U pogledu fundamentalnoga značenja uređenja tih *crimina* u jednoj crkvenoj grofoviji takve riječi i izrazi posebice su znakoviti te zadiru u područje metajuridičkoga, primjerice (u prijevodu na hrvatski)

²⁶ *Biaстема*

1 Alcuno sia di che stato, grado, conditione, ò sesso esser si voggia non ardisca ne in pubblico, ne in priuato, ne in alcun modo biastemiar il Santissimo Nome di Dio, & della B(eata) Vergine, & de Santi, sotto pena desserle tagliata la lingua, star tre mesi in Prigione serata, & duoi Anni de Bando da questo Castello, & Territorio, senza speranza d'ottenere gratia alcuna.

Statuti, et ordini da osseruarsi nel Castello di Orsera, & suo contado, ordinati dall'illustrissimo, & reuerendissimo vescouo di Parenzo, conte, & signor de ditto luoco, Udine, Pitro Lorio, 1609, kapitul 1. Prijevod prema: Uredbe, op. cit. u bilj. 1, str. 201.

*obuzetost đavoljim duhom, suluda opačina, uvreda Božjega Veličanstva, pri-
bjegavanje opačini.*

Pravna regulacija huljenja, utvrđena u promatranim vrsarskim odredbama, u cijelosti je preuzeta iz srednjovjekovnih i novovjekovnih kanonskopравnih shvaćanja, koja huljenje određuju kao zločin izdaje i omalovažavanja Boga. Naime, huljenje se shvaćalo kao zločin koji u sebi objedinjava niz posebnih zločina protiv vjere i Boga, a posebno je privuklo pozornost kanonista jer se smatralo da upravo ono može nanijeti nepopravljivu štetu društvenoj zajednici. Koncept huljenja kao zločina izgrađen je pod znatnim utjecajem rimskoga postklasičnog prava i glosatora, ali najranije zbirke kanonskoga prava i papinski dekreti ne sadržavaju njegov koherentan opis ili definiciju.²⁷ Kažnjavanje huljenja u Vrsarskoj grofoviji odražava ne samo duhovnu vlast titulara, koji je ujedno i svjetovni vlastodržac, nego i postojano i trajno nastojanje (posebice izraženo u strogom kažnjavanju recidiva) da se taj zločin iskorijeni. Naime, prilikom višestrukoga recidiva kažnjavanje se postupno znatno postrožava, tako da je kazna u slučaju da djelo bude treći put ponovljeno bila posebno teška – tjelesna kazna odsijecanja jezika ili odašiljanje na galiju.²⁸

U tom kontekstu treba istaknuti da veći broj statuta istarskih općina sadržava stroge odredbe o kažnjavanju huljenja, što odražava kako utjecaj crkvenih shvaćanja tako i njihovu prožetost sa svjetovnim. Tako preambula *Grožnjanskog statuta* (XVI. stoljeće), propisujući zabranu huljenja, sadrži čak i pozivanje na događaje zabilježene u Svetome pismu, a pri tome strože kažnjava huljenja Boga i Blažene Djevice Marije od huljenja svetaca i svetica Božjih. *Novigradski statut* (1402., objavljen je samo pretisak, ne i izvornik) u prvoj glavi šeste knjige također sadržava zabranu huljenja, zapriječenu novčanom kaznom, glede koje je u slučaju nemogućnosti njezina izvršenja propisana zamjena osmodnevnom kaznom utamničenja. Analogno pravno uređenje zabrane huljenja – vjerojatno kao posljedica istovjetnog normativno-statutarnoga predloška – proizlazi iz *Oprtaljskog statuta* (1533.) i *Buzetskog statuta* (1435. i 1575.), kojima se propisuje novčana kazna, a u slučaju nemogućnosti njezina plaćanja predviđa se zamjena trostrukim potapanjem odjevena osuđenika u vodi – lokvi. Skupno promatrani, srednjovjekovni istarski statuti svjedoče o iznimno strogom kažnjavanju hulitelja,²⁹ pri čemu treba imati na umu da svi

²⁷ Helmholz, R. H., *The Spirit of Classical Canon Law*, Athens – London, 2010, str. 258–266, posebno 258–259 i 266.

²⁸ Prema dostupnim izvorima Vrsarska grofovija nije imala flotu galija, što je logična posljedica malobrojnosti stanovnika i omalenosti njezina teritorija. Međutim, s obzirom na razmjerno često spominjanje kazne odašiljanja na galiju, vjerojatno je Vrsarska grofovija osuđenike iznajmljivala mletačkoj floti ili nekome drugome na određeno vrijeme ili trajno, ovisno o trajanju izrečene kazne.

²⁹ Jelinčić, J., *op. cit.* u bilj. 21, str. 128.

oni, osim vrsarskih i motovunskih statutarnih pravila (do 1271. godine),³⁰ pripadaju laičkim sredinama i svjetovnim vlastodržcima.

Što se tiče sankcije predviđene vrsarskom pravnom zbirkom za povredu svetih slika, potrebno je istaknuti njezinu višestruku specifičnost. Naime, uz glavnu kaznu, čija je vrsta i mjera bila prepuštena slobodnoj prosudbi (*arbitrio*) porečkog biskupa, bila je propisana i dodatna mjera kažnjavanja – odsijecanje ruke kao simbolička kazna ne samo uklanjanja sredstva kojim je taj *crimen* počinjen nego i trajnog i javnog obilježavanja njegova počinitelja. U tom kontekstu treba upozoriti na to da je sloboda prilikom određivanja glavne kazne dodijeljena porečkom biskupu – u značenju *arbitrium*, inače izrazito svojstvenom mletačkom kaznenom pravu u smislu ovlasti pripadne mletačkim magistraturama³¹ – mogla prerasti u svekoliku proizvoljnost kažnjavanja, temeljem koje bi počinitelj povrede svetih slika mogao pretrpjeti neprimjereno tešku kaznu retributivnog karaktera.

Sukladno tome, uzme li se u obzir činjenica da se kažnjavanje propisano za huljenje – premda strože u odnosu na druga *crimina* – pokazuje blažim u odnosu na povredu svetih slika, nedvojbenim proizlazi da se potonji *crimen* smatrao i specijalnom inačicom huljenja, ali još kudikamo više njegovim kvalificiranim oblikom, i to upravo uslijed realnosti (opredmećenosti) kašnjenog čina, koji se mogao manifestirati kako u fizičkom napadu (udaranju, kaljanju, izobličenju) s ciljem oštećenja svetih slika tako i u bilo kojoj drugoj neprimjerenosti radnji ili pokretu usmjerenom prema omalovažavanju njihova vjerskog sadržaja. Podsjetimo, kažnjavanje huljenja postavljeno je stupnjevito: počinitelj se kažnjava prvi put blažom tjelesnom kaznom udaranja konopom,³² drugi put

³⁰ U *Motovunskome statutu*, koji je izdao akvilejski patrijarh kao vlastodržac, odredbe o huljenju sadrže – poput citiranih vrsarskih pravila – netipičnu (u odnosu na druga *crimina* čak i snažno odudarajuću) strogost kažnjavanja počinitelja, a glase kako slijedi:

60. O kazni za bogohulitelje

Isto tako, odredili smo da, huli li netko Boga ili svetu Mariju ili svece ili svetice Božje, ili im uzastopce nanosi pogrdu, bit će prisiljen platiti 20 solda, od čega se polovica daje općini, a druga optuženiku, a ako ne može platiti, izbičevat će se na stupu srama, i tko to primijeti, mora pod stvarnom prisegom podnijeti obavijest gospodinu podestatu.

Milotić, I., *op. cit.* u bilj. 22, str. 243.

³¹ U relevantnoj se literaturi kao načelo navodi da se u općinama na jadranskoj obali rimsko pravo miješalo s mletačkim pravom, pravnim običajima i uređenjem koje je proistjecalo iz izrazito široko postavljenih diskrecijskih ovlasti općinskih službenika (*arbitrium*) te da se u kasnijim vremenima u tim općinama pojavljuje *ius commune*, koje objedinjava sasvim različite pravne tradicije, poput rimskoga prava, kanonskoga prava, običajnog prava i mjesnoga (partikularnog) tradicijskog običajnog prava. Povol, C., *op. cit.* u bilj. 7, str. 534; Hespanha, A. E., *op. cit.* u bilj. 7, str. 67–85; Knapton, M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 98.

³² Udaranje konopom ili užadi u vrsarskim uredbama i naredbama razmjerno je česta kazna. Nju se ne smije poistovjećivati s bičevanjem. Radilo se o udaranju konopom ili užadi po golome dijelu tijela osuđenika, prilikom čega se mogao rabiti običan konop. Međutim, ovisno

novčanom kaznom, a uporni recidivist alternativno određenim kaznama – teškom tjelesnom kaznom odsijecanja jezika³³ ili kaznom progonstva odašiljanjem na galiju – čiji je odabir bio prepušten slobodnoj sudačkoj rasudbi porečkog biskupa. Za razliku od huljenja, kod kojega se počinitelju blagom tjelesnom kaznom, pa i novčanim kažnjavanjem u slučaju ponovljenog djela, omogućuje uzmak kao manifestacija specijalno-preventivno-emendacijskog učinka takvih kazni, u slučaju povrede svetih slika kao fizičkog oštetijski-omalovažavajućeg čina zakonodavac ne ostavlja mjesto ni stupnjevitom kažnjavanju ni počiniteljevu uzmicanju i/ili popravljaju, nego odmah pribjegava strogom kažnjavanju – glavnom kaznom, prepuštenoj sučevoj slobodnoj rasudbi i pooštreno dodatnim odsijecanjem ruke – s ciljem postizanja generalne prevencije takvim retributivno-zastrašujućim penaliziranjem. Osim toga treba istaknuti da se, za razliku od huljenja, strože sankcioniranje povrede svetih slika očitovalo u činjenici da je fizičko obilježavanje počinitelja u slučaju osude bilo neizbježno, dok mu se kod huljenja pribjegavalo samo u slučaju višestrukog recidiva, a i tada u alternaciji s osuđenikovim odašiljanjem na galiju.

Nadalje, glede sankcioniranja huljenja i povrede svetih slika treba istaknuti – osim činjenice da je bila riječ o djelima namjerno počinjenim na bilo kojem mjestu u Vrsarskoj grofoviji – nediferenciranost kažnjavanja *ratione personae*, koja direktno proizlazi iz uređenja huljenja (... *da se svatko, neovisno o tome kakva je statusa, stupnja i stanja, tko se drzne* ...), a slijedom izloženog sigurno se odnosila i na povredu svetih slika. Propisano se kažnjavanje, dakle, jednako primjenjivalo na sve osobe podložne vrsarskoj jurisdikciji neovisno o staležu, statusu, imovinskom i bilo kojem drugom stanju, što znači da društvena ili društveno-pravna stratifikacija u smislu kažnjavanja nije bila odlučna. Premda se to izrijeком navodi u prvom odjeljku *Parte criminale*, kojim je uređeno huljenje, ono dodatno proizlazi iz zaključnoga dijela vrsarske pravne zbirke, u kojem je proklamirano da se kaznene odredbe na jednak način primjenjuju na počinitelje muškog i ženskog spola.³⁴ Naime, *status, gradus,*

o težini zločina na taj su se konop mogli dodati tvrđi čvorovi, okruglo kamenje, kamene ili metalne oštrice, šiljci i dr. kako bi učinak kažnjavanja bio izrazitiji, tj. otegotniji po kažnjenika.

³³ Jezik se kod huljenja može shvatiti i kao *instrumentum delicti commissi*, pa je stoga odsijecanje usmjereno baš na njega. Međutim, kod huljenja to je kažnjavanje, za razliku od povrede svetih slika, gdje je odsijecanje ruke uklanjanje (oduzimanje) sredstva počinjenja.

³⁴ Polazište za razumijevanje svih propisanih kaznenih djela u vrsarskoj pravnoj zbirci te pristupa vrsarskog zakonodavca s obzirom na spol počinitelja ili žrtve izrijeком je proklamirano u zaključnim odredbama (Conclusioni delli Statuti d'Orsara). Tako se početno, u odjeljku 67., kao načelno i opće shvaćanje za vrsarske statutarne odredbe utvrđuje sljedeće: *Intredu ostaloga izjavljujemo da u svakoj kaznenoj uredbi pod muškim spolom imamo namjeru obuhvatiti i ženski ...* U izvorniku: *Dichiarando in oltre, che in qualsivoglia statuto penale sotto genere maschino, intendiamo di comprendere ancora il femminile ...* Vidi: Uredbe, *op. cit.* u bilj. 1, str. 491 (prijepis), 574 (prijevod).

condicio, *sexus* kriteriji su društvene stratifikacije u Vrsarskoj grofoviji. Pritom valja istaknuti s jedne strane da je riječ o tipično feudalnim odrednicama i činjenicama kojima se definira stupanj, odnosno sadržaj pravne i djelatne sposobnosti pojedinca u konkretnom pravnom poretku, a s druge strane da je povrh tih pravnih činjenica faktički pravni subjektivitet svake osobe određivao niz nepravničkih čimbenika.³⁵

Konačno, da je huljenje sadržano u prvom odjeljku *Parte criminale* vrsarske pravne zbirke ne samo vremenski *prius* u smislu nastanka pripadajućih pravila već i svojevrsni *delictum (crimen) generale* u odnosu na povredu svetih slika, pokazuje i završni dio toga odjeljka. U njemu se, naime, izriječom i na prvom mjestu navodi jedna, ako ne i glavna, odnosno sveobuhvatna, svrha kažnjavanja – generalna prevencija u smislu da se taj opaki *crimen* ubuduće iskorijeni iz Vrsarske grofovije, čime se ujedno pokazuje smjer kažnjavanja, odnosno grofovijske kaznene politike, i u slučaju povrede svetih slika kao svojevrsnog *delictum (crimen) speciale*.

Kako bi se zaokružio ovaj dio izlaganja, treba podsjetiti na to da se treći odjeljak *Parte criminale* vrsarske pravne zbirke odnosi jednako i na huljenje i na povredu svetih slika, a da se njime uređuje obveza prijavljivanja počinjenja i počinitelja tih *crimina*. Takva odredba nije *novum* u statutarnom pravu, jer slična pravila postoje i u ostalim srednjovjekovnim općinama glede prijavljivanja kažnjivih ponašanja, pa čak i odlučnih činjenica koje bi netko zamijetio. Znakovitija je, međutim, težina kazne – novčana kazna ili udaranje konopom³⁶ – kojom se prijeti osobi koja bi se oglušila na opću obvezu hitnog prijavljivanja kako huljenja tako i povrede svetih slika, jer odražava ozbiljnost i fundamentalno značenje tih dviju inkriminacija za crkvenu grofoviju. Činjenica da treći odjeljak slijedi nakon dvaju odjeljaka u kojima se sukcesivno uređuju huljenje i povreda svetih slika te da predstavlja zajedničko im procesno pravilo dodatno potvrđuje da su ta dva *crimina* suštinski neraskidivo povezana kao manifestacije istog kaznenopravnog fenomena, odnosno povrede istovjetnog pravnog dobra – kršćanske vjere i Crkve, pritom se razlikujući u načinu njezina izvršenja – verbalno ili realno – glede čijeg je suzbijanja i kažnjavanja vrsarska zajednica jednakomjerno, točnije izrazito, zainteresirana.

³⁵ Prema mišljenju T. Raukara (Komunalna društva u Dalmaciji u XIV. stoljeću, *Historijski zbornik*, vol. 33–34, br. 1, 1980–1981, str. 139–209), društveno-statusno razlikovanje (stratifikacija) provodi se prema kriterijima koji su gospodarski, biološki, politički i kazneni. Čini se, međutim, da je broj tih kriterija kudikamo veći: mjesto stanovanja, zanimanje, čast, ugled, povjerenje u zajednici i dr.

³⁶ V. *supra*.

4. ODJECI RIMSKIH PRAVNIH SHVAĆANJA O BLASFEMIJI U VRSARSKOJ PRAVNOJ ZBIRCI

Huljenje (blasfemija) kao *crimen* podrazumijeva postojanje nekoliko pretpostavaka u pravnom poretku koji ga takvim regulira. Prvenstveno je riječ o snažnoj ukorijenjenosti kršćanstva u zajednici, koja rezultira konfiguracijom različitih ponašanja protivnih kršćanskoj vjeri i njezinim moralno-etičkim zapovijedima kao *crimina*. U takvim zajednicama kršćanstvo je jedina religija, pa se ne dopuštaju njegove devijacije ili drugačija vjerovanja. Osim toga, ono je nerazlučivo povezano s pravnim i političkim poretkom ili sveopćim društvenim univerzumom te zajednice, i to u toj mjeri da povreda religijskih shvaćanja dovodi do direktne opasnosti za teritorijalno-političku i pravnu opstojnost zajednice i samog vlastodržca. U takvu kontekstu *crimina* protiv religije određena su kao izrazito kvalifikatorna nedopuštena ponašanja. Takav ambijent, u kojemu prvi put dolazi do pravne institucionalizacije kažnjivog huljenja, uopće nije srednjovjekovnoga postanja, nego postklasičnoga rimskog. Točnije rečeno, potječe iz doba kada je Rimsko Carstvo ne samo prihvatilo kršćanstvo kao službenu religiju u vrijeme vladavine cara Teodozija I. nego je, od 381. godine, taj car počeo i sustavno i učestalo izdavati zakonske akte, odnosno donositi mjere protiv poganstva i krivovjersstva.³⁷ Na takvu provenijenciju upućuje i sâm naziv *blasfemija*, odnosno njegov grčki prizvuk i podrijetlo, što upućuje na to da je oblikovan u istočnim dijelovima Carstva, gdje je kršćanstvo u IV. stoljeću bilo najraširenije i najsnažnije, a u gotovo je isključivoj uporabi bio grčki (a ne latinski) jezik.³⁸

Ipak, inkriminacija huljenja postaje dijelom općeg pravnog naslijeđa Zapada tek Justinijanovim zakonodavnim djelovanjem, odnosno izdavanjem Novele br. 77.³⁹ Njome se najprije inkriminiraju različite protunaravne nastranosti i devijacije (*contra naturam*), a u nastavku (1.1.) i blasfemična ponašanja različitih pojava oblika, prvenstveno verbalnih (*blasphema verba*).⁴⁰

³⁷ Jaramaz Reskušić, I., *op. cit.* u bilj 19, str. 515.

³⁸ Milotić, I., *Milanski edikt: prijevod, komentar i studija*, Zagreb, 2013, str. 152, 160.

³⁹ U Sirmondijanskoj konstituciji br. 12 (izdanoj 25. studenog 407. godine po carevima Honoriju i Teodoziju II.) nalaze se tragovi analognoga pristupa huljenju, no taj izvor nema ni približno konceptualno, dalekosežno i opće značenje za pravnu povijest Zapada poput Justinijanovih konstitucija. Vidjeti: Mommsen, T.; Meyer, M. P. (prir.), *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes*, vol. 1–2, Berlin, 1905, const. br. 12. Glede prikaza ostalih Justinijanovih 36 novela te 4 edikta kojima regulira pitanja povezana kako s kršćanskom religijom tako posebice s crkvenom organizacijom, odnosno nadležnošću, v. Dębiński, A., *Ustawodawstwo karne rzymskich cesarzy chrześcijańskich w sprawach religijnych*, Lublin, 1990, str. 44–47.

⁴⁰ Konstitucija se ne može pouzdano datirati jer nedostaje dio teksta s naznakom datuma objave stanovništvu Konstantinopola. Recentna romanistička istraživanja, međutim, njezinom

Relevantni dio teksta te Novele⁴¹ u prijevodu na hrvatski glasi kako slijedi:

*Dodatno s obzirom na sve gore rečeno postoje neki koji zazivaju Božji gnjev time što psuju koristeći jezik hule i prisežu zazivajući Božje ime. Želimo da se okane jezika hule i prisezanja pozivajući se na njegovu [Božju] kosu, glavu i sličnih izraza. To činimo znajući da čak ni uvredljive pogrde upućene ljudskim bićima ne ostaju bez odmazde, pa stoga nemjerljivo više odmazdu zavrjeđuje onaj tko huli Boga. Stoga pozivamo sve ljude da se okanu tih pogrda, da im srcu priraste strah od Boga i da slijede one koji žive ispravno. Zbog povreda poput ovih pojavljuju se gladi, događaju se potresi i izbijaju epidemije i stoga opominjemo te ljude da se okane navedenih zlodjela jer će u suprotnome izgubiti život. Ako čak i nakon ove naše opomene netko bude otkriven da ustraje na tim zločinima, prvenstveno će ostati lišeni božanske ljubavi, koju on gaji prema čovječanstvu, a – kao drugo – podlijezat će kaznama koje su propisane pravom.*⁴²

Pobuda za takvo Justinijanovo uređenje nedvojbeno je svetopisamska i evanđeoska – Mat. 12,31: *Spiritus autem blasphemia non remittentur*. Naime, s obzirom na navode u Novome zavjetu i tekst promatrane novele, jasno proizlazi da je riječ o deliktu duhovno-kanonske provenijencije, koji je Justinijanovom zakonodavnom aktivnošću uveden u javni, kaznenopravni poredak

najvjerojatnijom datacijom drže vrijeme neposredno nakon 541./542. godine i izbijanja bubonske (tzv. Justinijanove) kuge dopuštajući mogućnost da je nastala upravo 541. ili 542., ali nikako ranije. O tome vidjeti: Miller, D. J. D.; Sarris, P., *The Novels of Justinian. A Complete Annotated English Translation*, Cambridge, 2018, str. 539–540; glede datiranja u 535. g. ili 538.–539. g. usp. Lanata, G., *Legislazione e natura nelle Novelle giustinianee*, Napulj, 1984, str. 149.

⁴¹ Carske konstitucije, koje su kasnije prikupljene u zbircu nazvanu *Novellae Jusiniani*, pojedinačne su pravne mjere koje je *ad hoc* i kazuistički izdavao car Justinijan za uređivanje pojedinih pitanja koja su u tome trenutku bila odlučna. Riječ je o reskriptima, koji su se izdavali na upit tražitelja pravnoga shvaćanja, no imaju značenje općeg pravnog akta. Vidjeti: Kunkel, W., *An Introduction to Roman Legal and Constitutional History*, 2. izd., Oxford, 1973, str. 127; Kearley, T. G., *The Creation and Transmission of Justinian's Novels*, *Law Library Journal*, vol. 102, br. 3, 2010, str. 380–381.

⁴² *Et quoniam quidam ad haec quae diximus et blasphema verba et sacramenta de deo iurant deum ad iracundiam provocantes, et istis iniungimus abstinere ab huiusmodi blasphemis verbis et iurare per capillos et caput et his proxima verba. Si enim contra homines factae blasphemiae impunitae non relinquuntur, multo magis qui ipsum deum blasphemat dignus est supplicia sustinere. Propterea igitur omnibus huiusmodi praecipimus a praedictis delictis abstinere et dei timorem in corde percipere et sequi eos qui bene vivunt. Propter talia enim delicta et fames et terrae motus et pestilentiae fiunt, et propterea admonemus abstinere ab huiusmodi praedictis illicitis, ut non suas perdant animas. Sin autem et post huiusmodi nostram admonitionem inveniantur aliqui in talibus permanentes delictis, primum quidam indignos semetipsos faciunt dei misericordia, post haec autem et legibus constitutis subiiciuntur tormentis.* Tekst prema Mommsen, T.; Meyer, M. P., *op. cit.* u bilj. 39.

Rimskog Carstva te je tako postao *delictum publicum*, jednim od sedam novih kaznenih djela protiv kršćanske religije.⁴³ Da je u citiranoj Justinijanovoj noveli riječ o *crimen* teološko-kanonske provenijencije, pokazuje i *admonitio*, tj. zakonodavčeva opomena s molbom za odvrćanjem od takvih ponašanja pozivom na suzdržanost, što inače nije prepoznatljivo svojstveno onovremenom svjetovnom zakonodavcu. Naime, tek ako rečena opomena kao specifičan instrument počiniteljeva popravljanja ne bi polučila namjeravano odvrćanje, slijedila bi kazna (najvjerojatnije smrtna) kao krajnje sredstvo, koje se opravdavalu nužnošću izbjegavanja Božjeg gnjeva prema cjelokupnoj zajednici te je predstavljalo instrument svojevrsnog pročišćenja kao jamca ostvarenja generalne prevencije.⁴⁴ Takva postupnost (od blaže prema težoj kaznenoj reakciji, ali i od blaže prema težoj kazni za slučaj recidiva) također će ostati ukorijenjeni dio kaznenoga pristupa suzbijanju huljenja tijekom srednjovjekovlja i novovjekovlja.

Huljenje se uređuje u istoj konstituciji zajedno sa zločinstvima *contra naturam* (posebice pederastijom), što je znakovito jer se u tome nazire analogija u shvaćanjima da je riječ o jednako dramatično pogubnim i štetnim ponašanjima. *Crimina* koja se sastoje u protunaravnom postupanju (bludu), zajedno s huljenjem (blasfemijom), prema Justinijanu, neka su od najgorih uopće zamislivih čovjekovih ponašanja. To će bitno utjecati na kvalifikaciju huljenja u srednjemu i novom vijeku, posebno na njegovo pozicioniranje na prva mjesta u strukturi *crimina*, čime se odražava ne samo odvratnost takva čina nego i njegova fundamentalna štetnost za društvo u cjelini. Pritom treba istaknuti da se huljenje (blasfemija) prema tekstu Novele br. 77 sastoji ne samo u klasičnoj

⁴³ Carsko je zakonodavstvo tijekom razdoblja dominata (284.–565.), stvarajući kategoriju kaznenih djela protiv kršćanske religije i njezinih moralno-etičkih zapovijedi, s jedne strane iznjedrilo sedam novih kaznenih djela (herezu, manihejstvo, apostaziju, poganstvo, određene vanjske manifestacije judaizma suprotne kršćanskom načinu života i vjerovanju, zatim simoniju i blasfemiju), a s druge strane modificiralo je u tom smislu kaznenopravni sadržaj i prirodu nekoliko već poznatih kaznenih djela, poput magijskog i proricateljskog djelovanja, svetogrđa, krivokletstva i oskvrnuća grobova; detaljnije v. Dębiński, A., *op. cit.* u bilj. 39, str. 59–208; Jaramaz Reskušić, I., *op. cit.* u bilj. 19, str. 515–532, posebice str. 524–525.

⁴⁴ O popravljanju kao akcesornoj funkciji kazne, koja je u postklasičnom rimskom pravu oblikovana pod neposrednim utjecajem kršćanskih načela i djela crkvenih otaca te je ponajvećma bila propisivana prilikom suzbijanja kaznenih djela protiv kršćanstva i Crkve uopće v. *ibid.*, str. 582–582; glede drugačijeg shvaćanja učinka smrtne kazne predviđene promatranom novelom usp. Biondi, B., *Il diritto romano cristiano*, vol. 3, Milano, 1954, str. 427–428; Sitzia, F., *Aspetti della legislazione criminale nelle Novelle di Giustiniano: il problema della giustificazione della pena*, *Subseciva Groningana, Studies in Roman and Byzantine Law*, vol. 4, Groningae, 1990, str. 215–216; Bonini, R., *Alcune considerazioni sulla funzione della pena nelle Novelle giustinianee*, *Studi economico-giuridici*, vol. 4, *Il problema della pena criminale tra filosofia greca e diritto romano* (Atti del deuxième colloque de philosophie pénale, Cagliari, 20-22 Aprile 1989), Napoli, 1993, str. 411–412.

verbalnoj pogrdi (*blasphema verba*) nego i u zaklinjanju *per Deum*, odnosno neprimjerenom pozivanju na božanske i svetačke likove.

U Justinijanovoj je državi *christianus* jednako što i *Romanus*, i obratno. To je država u kojoj je svjetovna vlast neodjeljiva od kršćanstva i Crkve, o čemu ponajbolje posvjedočuje prva (od ukupno 12) knjiga Justinijanova *Kodeksa*, u kojoj su sabrane carske konstitucije kojima je bilo regulirano crkveno i uopće javno pravo. Kršćanski je car svjestan da mu vlast proizlazi od Boga, pa devijacije od kršćanske religije počinje kažnjavati kao *crimen violatae religionis*. Novela br. 77 oblikovala je huljenje (blasfemiju) kao kvalificirani *crimen*, koji je direktno usmjeren protiv Boga, a zbog Božje odmazde, koja pogađa svakog pojedinca i čitavu zajednicu, odnosno Justinijanovo Rimsko Carstvo. Tu se misli na izriekom navedene najveće nevolje koje mogu snaći državu i pojedinca – glad, potrese i bubonsku kugu, koja je u doba izdavanja ove novele harala Rimskim Carstvom.⁴⁵ Stoga car, kao isključivi imatelj državne vlasti, koju mu je, prema njegovu shvaćanju, povjerio sâm Bog, ima pravo i obvezu poduzeti sve potrebno da zaštiti kršćansku religiju i time od sebe i zajednice otkloni izljev Božjega gnjeva: car mora propisati strogo kažnjavanje navedenih pogrd Boga, što pridonosi njihovoj inkriminaciji kao *delicta publica*.⁴⁶ Naposljetku, premda se ponajprije odnose na verbalnu injuriju usmjerenu protiv Boga, izričaji u citiranom, odnosno relevantnom dijelu Novele br. 77 ostavljaju dovoljno prostora da njegovim normativnim dosegom mogu biti obuhvaćeni i realni čini povrede Boga (realna injurija), odnosno fizička nasrnuća na slikovne ili druge prikaze božanskih osoba, Blažene Djevice Marije, raspela i svetaca.⁴⁷

Justinijanov koncept inkriminacije huljenja, sadržan u Noveli br. 77, u potpunosti je prihvaćen na Zapadu u razvijenom srednjemu vijeku,⁴⁸ odnosno od trenutka kada je Europa postala cjelovito kršćanska (kristijanizirana). On je u

⁴⁵ *Ibid.*, str. 515.

⁴⁶ Costa, E., *Crimini e pene da Romolo a Giustiniano*, Bolonja, 1921, str. 181; Biondi, B., *op. cit.* u bilj. 44, str. 460–461; Robinson, O. F., *The Criminal Law of Ancient Rome*, Baltimore, 1995, str. 98; Angenedt, A., Gottesfrevel, u: Isensee, J. (ur.), *Religionsbeschimpfung*, Berlin, 2007, str. 22.

⁴⁷ Prema našem shvaćanju, tome snažno pridonosi fascinacija ikonama i mozaicima u Justinijanovo doba, favoriziranje slikovnih prikaza svetih osoba i careva (ikona) te općenito faktično ikonofilstvo, koje će na Istoku potrajati stoljećima. O tome vidjeti Justinijanove *Institucije* (2.1.34), čiji je odlučan tekst nastao po uzoru na Gajeve *Institucije* (2.78). V. također Kaser, M., *Tabula picta*, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, vol. 36, 1968, str. 31–56, posebno 36–38.

⁴⁸ Interes za Justinijanovo zakonodavstvo na Istoku (u Bizantu), pa i za njegove konstitucije kasnije sabrane u zbirku *Novellae*, oživljava te snažno jača u IX. i X. stoljeću, u doba careva iz makedonske dinastije (dakle, podosta ranije nego na Zapadu), čime se pokušava iznova napisati povijest Bizanta (i njegova prava), koje je bilo narušeno oštrim ikonoklazmom u VIII. stoljeću, u doba careva Lava III., Konstantina V. i Lava V. Armenca. Miller D. J. D.; Sarris, P., *op. cit.* u bilj. 40, str. 19.

srednjemu vijeku općeprihvaćeno pravo glede huljenja i dio je zajedničke pravne tradicije, koja ima temelj u *ius civile* (kako se na opći način tada obilježava sve rimsko pravo). Taj koncept prihvaćen je ne samo doktrinarno, zahvaljujući djelovanju glosatora te srednjovjekovnih kanonista, nego, čini se, i *ipso facto* kao pitanje zdrave logike, potaknute sviješću o opasnosti koje huljenje donosi, što je već u Noveli br. 77 bilo izrazito naglašeno. Tijekom srednjeg i u novom vijeku nije se održao samo zbog ugleda cara Justinijana i njegova zakonodavstva⁴⁹ ili zbog uspješno provedene rekonkviste na sredozemnom prostoru, zbog koje je u teritorijalno suženom opsegu Carstvo zakratko obnovljeno. Naime, Justinijanov koncept huljenja cjelovito je prihvaćen u srednjovjekovlju jer su u to doba postojale gotovo jednake pretpostavke poput onih u Justinijanovo doba: univerzalnost kršćanstva u Europi i njegova bespogovorna prihvaćenost u srednjovjekovnim općinama, vladarska legitimacija proizašla od Boga, teritorijalno-politički partikularizam s općinom (komunom) u središtu, nemoć srednjovjekovnog čovjeka da se odupre dramatičnoj svakodnevnici, koja se ponajčešće tumačila kao izljev Božjega gnjeva, potpuna okrenutost pojedinca vlastitoj zajednici te potreba njezina očuvanja, univerzalnost rimske (posebice justinijanske) pravne tradicije u srednjem vijeku, nastanak rimsko-kanonskoga prava kroz prožimanje rimskoga *ius civile* i kanonskoga *ius divinum* i dr.

Ako se kao obrazac uzme samo primjer statutâ iz Istre i pripadajuće uređenje huljenja, zamjećuje se da je u cijelosti riječ o justinijanskome pristupu, i to kako glede činjeničnog opisa i pravnih kvalifikacija nedopuštenog ponašanja tako i glede izrazitog kvalifikatornog poimanja toga *crimen* te, naposljetku, njegove vrlo stroge i beziznimne kažnjivosti u usporedbi s drugim kaznenim djelima. Ne iznenađuje činjenica da je u Vrsarskoj grofoviji, koja je – *nota bene* – bila crkvena tvorevina (grofovija) s mjesnim biskupom kao vlastodršcem, inkriminacija huljenja temeljita i razrađena, u smislu da obuhvaća ne samo oblik toga *crimen* počinjen verbalno nego i – dodatno i netipično za ostala statutarna uređenja u Istri – realne (opredmećene) povrede svetih slika. U crkvenoj grofoviji takvo uređenje fundamentalna je stvar opstojnosti grofovije, posebice zbog isprepletenosti i nerazlučivosti svjetovnog i kanonsko-duhovnog u njoj. Premda se zbog nedostatka izvora ne može utvrditi razlog i/ili konkretni povod regulacije povrede svetih slika oblikovane u Vrsarskoj grofoviji, sa sigurnošću se može ustvrditi da potječe iz opće pravne tradicije srednjega i novog vijeka, koja se sastojala u prožimanju rimskih i kanonskih shvaćanja, te da je podjednako podudarna teološkome viđenju te pojave i Justinijanovu konceptu sadržanom u Noveli br. 77.

U pravnoj zbirci Vrsarske grofovije huljenje i povreda svetih slika pozicionirani su na prvo mjesto u hijerarhijskoj strukturi inkriminacija, prije nego što je u njoj sadržan *crimen* povezan s ponašanjima koja su *contra naturam*.

⁴⁹ V. Kearley, T. G., *op. cit.* u bilj. 41, str. 391 i dalje.

Međutim, porečki biskup, za razliku od Justinijana, huljenje i povredu svetih slika smatra krajnje teškim *crimina*, očito opasnijim od onih *contra naturam*, što respondira kako s naravi biskupa kao zakonodavca tako i s naravi Vrsarske grofovije kao crkvene srednjovjekovne i novovjekovne državne tvorevine.

Analogije se ogledaju donekle i u alternativnosti kazni propisanih u Vrsarskoj grofoviji, kao i u pristupu koji odražava postupnost (sukladnu Justinijanovoj *admonitio*), ali i oštrinu kažnjavanja recidiva. Naposljetku, i kod Justinijana i u Vrsarskoj grofoviji činjenični opisi tih *crimina* nisu samo pravnotehnički ili nomotehnički jasno određeni, nego inkorporiraju teološku moralno-etičku dimenziju i vrijednosni religijski sud glede kažnjavanja i prevencije, specijalne i generalne.

5. ZAKLJUČAK

Distinkcija između huljenja i povreda svetih slika (uključujući i relikvije) u vrsarskom pravnom uređenju te precizna normativna razrada tih fenomena nedvojbeno podsjeća na distinkciju između verbalne i realne injurije u njihovu najširem rimskopravnom značenju. Jedina je razlika to što se kod huljenja i povreda svetih slika u srednjem vijeku, a posebno u tvorevini koja ima status crkvene grofovije, poput promatrane Vrsarske grofovije, štiti značajno drugačije i dalekosežnije dobro od fizičke i ćudoredne pojavnosti nekoga pojedinca u rimsko doba. Istančani jezik i nomotehnika vrsarskih pravnih pravila, sadržaj uređenja, prožetost istovremeno teološkom, moralno-etičkom, kanonskom te svjetovnom odrednicom posvjedočuje da to nisu mjesno (ili krajevno) oblikovani instituti niti da su izraženi *ad hoc* (ili kazuistički) u samoj toj omalenoj grofoviji. Riječ je o institutima koji pripadaju općoj pravnoj tradiciji toga vremena. Dok je za huljenje uistinu bilo moguće da je u Vrsarsku grofoviju kao institut preuzeto iz nekoga statutarog predloška, jer više-manje svaki statut iz Istre uređuje tu inkriminaciju, za povrede svetih slika (i relikvija) to je gotovo nevjerojatno jer se potonji *crimen* u općinskim pravima srednjega vijeka načelno nije uređivao kao *delictum speciale*. Naime, pravno-povijesna analiza relevantnih vrela pokazuje da je povreda svetih slika preuzeta direktno iz opće pravne tradicije rimsko-kanonske provenijencije.

Ta dva *crimina* u vrsarskoj pravnoj zbirci pokazuju snažnu (gotovo cjelovitu) konceptualnu analogiju s Justinijanovim pristupom izraženim u Noveli br. 77, s tim da justinijansko uređenje vuče podrijetlo iz evanđeoskih shvaćanja te duhovno-kanonskih odrednica prvokršćanskoga doba, slijedeći pritom rimsko klasično pravo. Oštrica kažnjavanja u Vrsaru kod huljenja, baš kao i u Justinijanovu pravu, usmjerena je na recidiviste i okorjele počinitelje. Za povredu svetih slika (i relikvija) potonje se ne primjenjuje zbog ekscesnosti toga (realnog)

čina, pa se odmah pribjegava strogoći kazne. Takav pristup povredama svetih slika, tj. direktno pribjegavanje najtežoj kazni, možda je i glavni povod njegova uvođenja zbog kvalifikatornosti navedena ponašanja.

Kontekst i ambijent nastanka Justinijanove Novele br. 77, kao i uzakonjivanja pravila o huljenju i povredama svetih slika u vrsarskoj crkvenoj grofoviji, analogni su. U carstvu Justinijanova prava država i Crkva čine nerazlučivo jedinstvo, pa je sasvim razumljivo da je upravo teološko-kanonska dimenzija bila prožimajuće odlučna u njegovoj regulaciji blasfemije. Tako je i u pravnoj zbirci Vrsarske grofovije odrednica crkvenosti kvalificirala i potencirala važnost i značenje tih *crimina*, drugačije negoli u mletačkim općinama u Istri u kojima je mletačka vlast – mada bespogovorno i beziznimno prihvaćajući kršćanstvo – strogo razdvajala sve javno od svega crkvenoga.

Premda je u Vrsarskoj grofoviji formalnopravno riječ o uzakonjenim srednjovjekovnim i novovjekovnim pravilima, nastankom i provenijencijom ona su suštinski kasnoantička (s pravnoga rimskog gledišta – postklasična), a zbog dosega careve zakonodavne vlasti bila su univerzalna te su kao takva na Zapadu postala dio općega pravnog naslijeđa u srednjovjekovlju i novovjekovlju. Osim toga specifična političko-pravna narav Vrsarske grofovije dodatno je determinirala oživotvorenje tih pravila u duhu i kontekstu analognom Justinijanovu vremenu, štoviše, i pooštrila jer je vlastodržac bio porečki biskup.

LITERATURA:

1. Angenedt, A., Gottesfrevel, u: Isensee, J. (ur.), *Religionsbeschimpfung*, Berlin, 2007.
2. Bellomo, M., *Saggio sull'università nell'età del diritto comune*, Rim, 1992.
3. Biondi, B., *Il diritto romano cristiano*, vol. 3, Milano, 1954.
4. Bonini, R., Alcune considerazioni sulla funzione della pena nelle Novelle giustinianee, *Studi economico-giuridici*, vol. 4, Il problema della pena criminale tra filosofia greca e diritto romano (Atti del deuxième colloque de philosophie pénale, Cagliari, 20–22 Aprile 1989), Napulj, 1993, str. 397–414.
5. Brundage, J. A., „The Teaching and Study of Canon Law in the Law Schools“, Hartmann, W., Pennington, K. (ur.), *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234: From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*, Washington D. C., 2008, str. 98–121.
6. Budicin, M., Statuti, et ordini da osseruarsi nel castello di Orsera et suo contado, *Atti del Centro di ricerche storiche – Rovigno*, vol. 13, 1982–1983, str. 237–271.
7. Costa, E., *Crimini e pene da Romolo a Giustiniano*, Bolonja, 1921.
8. Dębiński, A., *Ustawodawstwo karne rzymskich cesarzy chrześcijańskich w sprawach religijnych*, Lublin, 1990.
9. Duggan, A. J., Conciliar Law 1123–1215: The Legislation of Four Lateran Councils, u: Hartmann, W., Pennington, K. (ur.), *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234: From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*, Washington D. C., 2008, str. 318–366.

10. García y García, A., The Faculties of Law, u: De Ridder Symoens, H. (ur.), *A History of the University in Europe*, Cambridge, 1992, 388–408.
11. García y García, A., The fourth Lateran Council and the Canonists, u: Hartmann, W., Pennington, K. (ur.), *The History of Medieval Canon Law in the Classical Period, 1140–1234: From Gratian to the Decretals of Pope Gregory IX*, Washington D. C., 2008, str. 367–378.
12. Gross, K., *Udžbenik crkvenoga prava Katoličke crkve*, Zagreb, 1930.
13. Helmholz, R. H., *The Spirit of Classical Canon Law*, Athens – London, 2010.
14. Hespanha, A. E., *Introduzione alla storia del diritto europeo*, Bolonja, 2003.
15. Jaramaz Reskušić, I., *Kaznenopravni sustav u antičkom Rimu*, Zagreb, 2003.
16. Jaramaz Reskušić, I., Pavičić, M., Iniuria u rimskom pravu, *Hrvatski ljetopis za kazne-no pravo i praksu* (Zagreb), vol. 18, br. 1, 2011, str. 237–246.
17. Jaramaz Reskušić, I.; Milotić, I., Crimina protiv spolnog morala u vrsarskoj pravnoj zbirci. Kanonska narav i rimski uzori (kanonska pravila kao izvor statutarnog prava), *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* (Zagreb), vol. 28, br. 1, 2021, str. 153–180.
18. Jelinčić, J., Odredbe istarskih statuta u svezi s poštivanjem Božjih i crkvenih zapovijedi, *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli*, br. 12, 2014, str. 127–138.
19. Kaser, M., *Tabula picta, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, vol. 36, 1968, str. 31–56.
20. Kearley, T. G., The Creation and Transmission of Justinian's Novels, *Law Library Journal*, vol. 102, br. 3, 2010, str. 377–397.
21. Knäuper, M., The Terraferma State, Dursteler, E. R. (ur.), *A Companion to Venetian History, 1400–1797*, Leiden, 2013, str. 85–124.
22. Kunkel, W., *An Introduction to Roman Legal and Constitutional History*, 2. izd., Oxford, 1973.
23. Lanata, G., *Legislazione e natura nelle Novelle giustinianee*, Napulj, 1984.
24. Marković, S., Certe reliquie Barske nadbiskupije: izvori i tradicija, *Croatica Christiana Periodica*, vol. 38, br. 73, 2014, str. 35–49.
25. Miller, D. J. D.; Sarris, P., *The Novels of Justinian. A Complete Annotated English Translation*, Cambridge, 2018.
26. Milotić, D., Milotić, I., *Proces protiv Dilette [1271.]. U prožimanju rimskog, kanonskog, običajnog i mletačkog prava*, Pazin – Motovun, 2022.
27. Milotić, I., *Milanski edikt: prijevod, komentar i studija*, Zagreb, 2013.
28. Milotić, I., *Motovunski statut i Odluke općinskog vijeća Motovuna: prijevod, komentar i studije*, Motovun, 2016.
29. Milotić, I., *Uredbe i naredbe za obdržavanje u Kaštelu Vrsar i njegovu kotaru*, Vrsar, 2017.
30. Mommsen, T.; Meyer, M. P. (prir.), *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes*, vol. 1–2, Berlin, 1905.
31. Povolo, C., Liturgies of Violence: Social Control and Power Relationships in the Republic of Venice between 16th and 18th Centuries, u: Dursteler, E. R. (ur.), *A Companion to Venetian History, 1400–1797*, Leiden, 2013, str. 513–542.
32. Raukar, T., Komunalna društva u Dalmaciji u XIV. stoljeću, *Historijski zbornik*, vol. 33–34, br. 1, 1980–1981, str. 139–209.
33. Robinson, O. F., *The Criminal Law of Ancient Rome*, Baltimore, 1995.

34. Sitzia, F., Aspetti della legislazione criminale nelle Novelle di Giustiniano: il problema della giustificazione della pena, *Subseciva Groningana, Studies in Roman and Byzantine Law*, vol. 4, Groningae, 1990, str. 211–220.
35. *Statuti et ordini da osservarsi nel Castello d'Orsera e Contado ordinati dall'Illustrissimo e Reverendissimo Vescovo di Parenzo Conte e Signor di detto Luoco Monsignor Leonardo Tritonio L'anno MDCVIII (1609)*. Biskupijski arhiv u Poreču, zbirka statuta, Statut Vrsara, 1609. (prijepis iz 1768. godine).
36. *Statuti, et ordini da osseruarsi nel Castello di Orsera, & suo contado, ordinati dall'illustrissimo, & reuerendissimo vescouo di Parenzo, conte, & signor de ditto luoco*, Udine, Pietro Lorio, 1609.
37. Van de Wiel, C., *History of Canon Law*, Louvain, 1991.

Summary

Ivan Milotić, PhD*

Ivana Jaramaz Reskušić, PhD**

VIOLATION OF HOLY IMAGES AND BLASPHEMY IN THE VRSAR LEGAL COLLECTION

Although blasphemy is a well-known phenomenon of the medieval and later particular legal regimes of Christian Europe, it had been institutionalised much earlier – in the Roman law of Justinian's epoch because its application is conditioned by several accurately defined prerequisites. It is an institute of evangelical and canonical provenance, which in Justinian's law grew into a lay and public *delictum publicum*. Because blasphemy was a delict that was part of the universal legal tradition in the Middle Ages, it was regulated in the particular (statutory) regimes of the time throughout Europe. This paper provides an analysis of blasphemy in the County of Vrsar, as a small territory which for centuries had continuously recognised the supremacy of the Bishop of Poreč, for which it had the status of a miniature ecclesiastical State. Besides the classical delict of blasphemy, which consisted of a verbal injury of divine and holy persons, the legal system of Vrsar County also specifically regulated its real (tangible) form – the violation of holy images, which otherwise rarely appeared in statutory provisions. The real (tangible) form of blasphemy was separately and precisely regulated in Vrsar statutory provisions, which forms a central point of analysis in this paper. The analysis puts forth not just the normative aspect of the delict, but also the whole context of its regulation in the county of ecclesiastical provenance. The authors determine the legal nature of such a delict as the *delictum speciale* of blasphemy, which is much more common in the statutory provisions in Istra and the whole of the Eastern Adriatic.

Keywords: County of Vrsar, blasphemy, violation of holy images, Roman law, statutory law, bishop of Poreč

* Ivan Milotić, PhD, Full Professor, University of Zagreb Faculty of Law; ivan.milotic@pravo.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6766-8609>

** Ivana Jaramaz Reskušić, Full Professor under Tenure, University of Zagreb Faculty of Law; ivana.jaramaz.reskusic@pravo.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4005-4030>